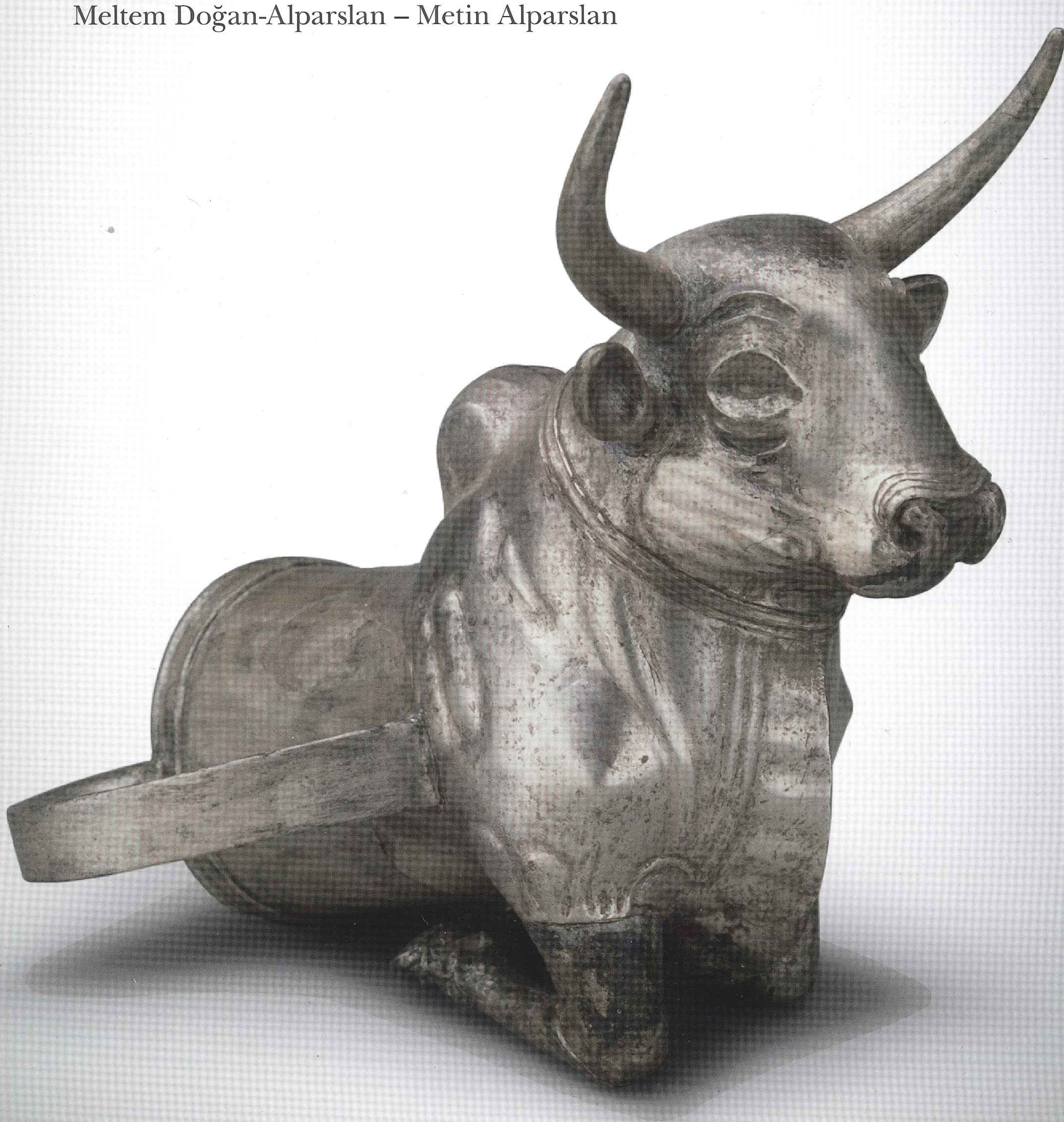
Hititler
HITTITES

Bir Anadolu İmparatorluğu
An Anatolian Empire

Hazırlayanlar | Editors
Meltem Doğan-Alparslan – Metin Alparslan

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Hititler
Bir Anadolu İmparatorluğu

Hittites
An Anatolian Empire

Hazırlayanlar | Editors
Meltem Doğan-Alparslan – Metin Alparslan

Tüpraş
Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Hititler
Bir Anadolu İmparatorluğu
Hittites
An Anatolian Empire

Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin üçüncü kitabıdır.
Bu seri Tüpraş - Yapı Kredi Yayınları işbirliği ile hazırlanmıştır.
This title is the third book of Anatolian Civilizations Series.
A co-publication of Tüpraş - Yapı Kredi Culture, Arts and Publishing.

Yapı Kredi Yayınları - 4017
ISBN 978-975-08-2636-8

Hazırlayanlar Editors
Meltem Doğan-Alparslan – Metin Alparslan

Koordinasyon Coordination
Şennur Şentürk, Nihat Tekdemir

Çeviriler Translations
Mary Işın - Gürkan Ergin

Grafik Tasarım Graphic Design
Nahide Dikel

Grafik Uygulama Graphic Application
Arzu Yaraş

Düzelti Proofreading
Begüm Kovulmaz, Şeyda Öztürk, Ömer Şişman, Fahri Güllüoğlu

Baskı Print
Ofset Yapımevi
Yahya Kemal Mah. Şair Sk. No: 4 Kağıthane / İstanbul
Sertifika No: 12326

1. baskı: İstanbul, Aralık 2013
1st Printing: Istanbul, December 2013

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No. 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3
Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

İçindekiler Contents

Geçmişi Kaydetmek: Hitit Tarih Yazıcılığı

Recording the Past: Hittite Historiography

METİN ALPARSLAN*

'Tarih' kelimesi birden çok anlam taşımaktadır. Bir yanda *belirli bir zamanı* (yani gün, ay ve yıl) ifade ederken, diğer yanda *bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı* olarak da kullanılmaktadır. İkinci tanımından da anlaşıldığı gibi 'tarihin' en basit eşanlamlı karşılıklarından biri 'geçmiş' olarak ifade edilebilir. Bu düşünceden yola çıkarak, "tarih yazıcılığı"nı (historiografi) da, en yalın biçimiyle 'geçmişin kaydedilmesi', olarak ifade etmek mümkündür. Ancak "geçmişe yapılan her atıf tarih yazıcılığı mıdır?" ya da "ne zaman tarih yazıcılığından bahsedebiliriz?" soruları tartışma konusudur. Seters, tüm Eski Yakındoğu'nun tarih yazıcılığını irdelerken, *Hitit tarih yazıcılığı*na geniş yer ayırmakla birlikte, sonuçta Hititlerin "gerçek bir tarih yazıcılığı"na sahip olmadığını ileri sürer. Ona göre Hititler geçmiş dönemlerini, tarihe olan merakları yüzünden kaydetmediklerinden, yani tarihi kaydetmek için tarih yazmadıkları için, gerçek bir tarih yazıcılığından da bahsetmek mümkün değildir (van Seters 1983: 122). Frahm konuyu biraz daha açar: "daha geç dönemlerin tarih yazıcılığı prensipleri doğrultusunda, Eski Yakındoğu'da bir tarih yazıcılığı söz konusu değildi" (Frahm 1998: 990). Bununla beraber, eski dönemlerin tarih anlayışının bugünkü şeklinden farklı olması kadar doğal bir şey yoktur. Ancak Yakındoğu'nun belgelerinde, 'modern tarih yazıcılığının' temellerini yatmakta olduğu da bir gerçektir.

Bu bilgilerin ışığı altında, tarih yazıcılığının tanımı şöyle yapılabilir: *Geçmiş dönemlerde meydana gelen kültürel, siyasi ya da askeri olayları, zaman ve mekânı belirten, neden-sonuç ilişkisine yer veren ve bu olayları iyi bir kronolojik iskelete oturtan, genellikle nesir tarzda yazılan, şahıs ve yer isimleri gibi ayrıntılara yer veren,*

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Ana Bilim Dalı 34134-İstanbul, metinalparslan@gmail.com

The word 'history' has in Turkish more than one meaning. On one hand it defines a *specific time* (that is in days, months and years) and on the other it is used as a *narrative tool that investigates a theme with regard to its past and development.* As the latter definition indicates, one of the elementary synonyms for 'history' is 'past'. From this point of view, historiography, in its simplest form, is the act of "recording the past". But questions like "Is every reference to the past historiography?" or "When can we exactly speak of historiography?" are debated. When discussing the Near Eastern historiography, Seters suggests that the Hittites did not possess a "real historiography", though he does devotes a long chapter to it. He argues that since the Hittites did not record their deeds because of their interest in history, that is, they did not record past for past's sake, it is impossible to speak of historiography (van Seters 1983: 122). Frahm, on the other hand, is more explicit: "With regards to the historiographical principles of the later periods, the ancient Near East lacked historiography" (Frahm 1998: 990). It is perfectly normal that the concept of history in the past is different from today and also a fact that the foundations of modern historiography has its roots in the ancient Near East.

In the light of these views then, one can give the following definition for historiography: *It covers the writings that signify cultural, political and military events with a sense of time and space in cause and effect relationship. They integrate these events into a solid chronological framework, written in prose with details such as personal and place names for relevant audience* (Cancik 1976: 3 ff., Freydank 1984: 380

ff., Carena 1989: 1 ff., Klinger 2001: 273).

Although the underlying cause for writing a document is important, it is not relevant to the essential elements of historiography. Thus Seters' concept of "recording the past for past's sake" is not correct (Strobel 2011: 255).

When and how the Hittite's interest in their history developed is impossible to tell, though it probably began long before the introduction of writing in the form of oral tradition. The capital of Hattuša has yielded 13 cuneiform archives thus far, which bear documents belonging to the Hittite state thus making them "state archives" in the strict sense. Apart from the capital, archives were excavated in Šapinuwa (Ortaköy), Šarišša (Kuşaklı) and Tapigga (Maşahöyük).

In addition to the clay tablets we also know wooden ones, though no examples has been recovered at Boğazköy. Nevertheless a find from Uluburun shipwreck off Antalya-Kaş gives an idea (Fig. 1). The depression in the center of the wooden tablet must have been filled with wax and somewhat sealed with a string and a sealed *bulla* (conical clay cover). 3628 sealed *bullae* from West Building at Nişantepe might indicate an archive of these wooden tablets (Fig. 2).If true, we should admit a significant loss of information, which undoubtedly covered historical documents. In any case, we have to accept that the Hittite archival tradition is a crucial element of historiography.

The earliest historical document in Hittite is Anitta Text from the Old Kingdom Period, which itself is a copy of the original. That it narrates the period before the establishment of the Hittite State, is an indication of a sense of history among the Hittites. Later texts include genres such as fiction (Tale of Zalpa), military narratives (siege of the city of Uršu) and decrees (The Decree of Telipinu). To these we may also add the historical summaries before the letters of agreement. Apart from the above mentioned examples there is another very important historiographical document, i.e. the annals, which, especially in the reign of Muršili II, became a genre closest to the "modern historiography". Annals are written documents that list the historical events annually making them chronologically easy to comprehend. The word comes from the Latin *annus* (year) and *annals* (annals). These documents group events into years and

bir ilgililer kesimi için oluşturulan yazıları, 'tarih yazıcılığı' başlığı altında toplamak mümkündür (Cancik 1976: 3 vdd., Freydank 1984: 380 vdd., Carena 1989: 1 vd., Klinger 2001: 273).

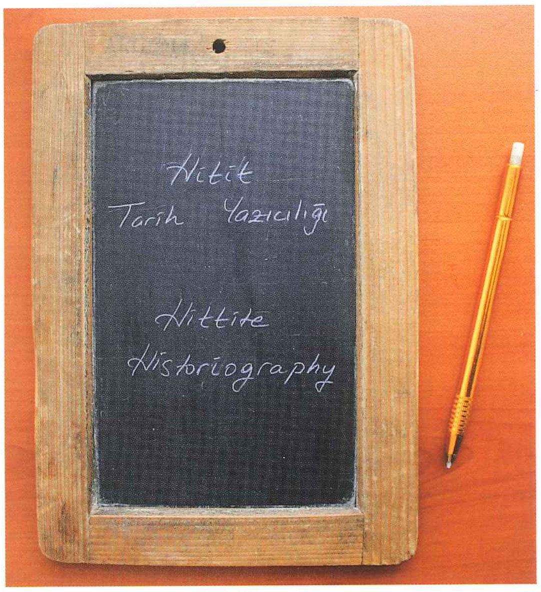
Bizce, bir belgenin yazılış sebebi mühim olmakla beraber, tarih yazıcılığının gerekli unsurları için bir önem ifade etmemektedir. Dolayısıyla Seters'in öne sürdüğü gibi, 'tarih ancak tarih için yazılırsa, gerçek tarih yazıcılığı adını alabilir' düşüncesi bizce doğru değildir (Strobel 2011: 255).

Hititler'in tarihe verdikleri önemin ne zaman ve nasıl geliştiğini söylemek, bugün için mümkün değildir. Büyük bir ihtimalle, yazıyla tanışmadan uzun zaman evvel, sözlü olarak başlamıştır. Yazının kullanılması ile bu alışkanlıklar artarak devam etmiştir. Başkent Hattuša'da şimdiye kadar toplam 13 çiviyazılı tablet arşivi bulunmuştur. Tüm arşivler Hitit Devleti'ne ait belgeleri taşımakta, dolayısıyla tam anlamıyla 'devlet arşivleri' olduğunu söylemekte fayda vardır. Başkentin dışında ise Šapinuwa'da (Ortaköy), Šarišša'da (Kuşaklı) ve Tapigga'da (Maşat Höyük) da arşivler bulunmuştur.

Kil tabletlerin yanında, Hitit metinlerinden tahta tabletlerin varlığı da bilinmektedir. Bugüne kadar Boğazköy'deki arkeolojik kazılarda maalesef bunun bir örneği ele geçmiş değildir, ancak Antalya-Kaş açıklarındaki Uluburun batığında bulunan bir tahta tablet bize bu konuda bir fikir vermektedir (Fig. 1). Tahta tabletlerin ortasında yer alan çukur kısmı muhtemelen balmumu ile doldurulmuş ve bir şekilde iplik ve bir mühürlü bulla (konik kil topağı) vasıtasıyla mühürlenmiş olmalıydı. Nişantepe'nin batı binasında bulunan 3268 mühürlenmiş kil bulla belki de böyle bir tahta tablet arşivine işaret etmektedir (Fig. 2). Bu doğru ise muazzam bir bilgi kaybının söz konusu olduğunu düşünmemiz gerekir ve bu bilgi kaybı kuşkusuz Hititlerin tarih yazıcılığı konusunu da kapsamaktadır. Ancak her durumda Hititlerin bu arşivcilik geleneğinin, tarih yazıcılığı için son derece önemli olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Hititçe olarak elimize geçen en eski historiografik belge, Eski Hitit döneminde yazılmış olan Anitta-Metni'dir. Metin daha eski bir belgenin kopyası olarak kabul edilmektedir. İçerik açısından Hitit Devleti'nin kurulmasından önceki dönemi anlatması, ilk dönemlerden itibaren Hititlerin tarih bilincinin oluştuğunu göstermektedir. Daha sonra yazılmış ve tarih yazıcılığı açısından önemli olan metinlerin arasında, hikâye (Zalpa Hikâyesi), savaş anlatımı (Uršu kentinin kuşatılması), ferman (Telipinu Fermanı) gibi metinleri, ayrıca Hitit antlaşma metinlerinin başında yer alan tarihsel özetleri saymak gerekmektedir. Bunların dışında ise, Hititlerde oldukça önemli olan bir historiografik belge türü daha bu-

a

b

Fig. 1a-b:
(a) Antalya-Kaş açıklarında bulunmuş olan Uluburun batığında ele geçen tahta tablet. Hititler de muhtemelen benzer tabletlerde yazıyorlardı (Fotoğraf: Cemal Pulak, Uluburun Projesi-INA).

(b) Geçen yüzyıla kadar okullarda da kullanılan bir yazı tahtası. Hititler döneminde ortası balmumu ile doldurulmuş olduğu tahmin ediliyor. Bugün artık kullanılmıyor olsa da, yaklaşık bir yüzyıl öncesine kadar Hitit dönemindekilere çok benzeyen "yazı tahtaları" kullanılmaktaydı.

(a) The wooden tablet from the Uluburun wreck off Antalya-Kaş. Hittites probably used this kind of medium (Photo: Cemal Pulak, Uluburun Project-INA).

(b) A blackboard from the last century. In the Hittite period the central area was probably covered with wax. Although not in use today, boards similar to Hittite writing tablets were used a century ago.

lunur ki, bu özellikle II. Muršili döneminde 'modern tarih yazıcılığına' en yakın olan annallerdir. Kelimenin kökeni Latince'nin annus (=yıl) ve annales (=yıllık) ifadelerine dayanır. Annaller, tarihi olayları yıllara göre ayıran ve böylece kronolojik olarak kolaylık sağlayan, bunu yaparken de konu olarak birlikte işlenmesi gerekenleri beraber kaydeden yazılı belgelerdir. Biz bugün bu tip belgeleri 'annal' kelimesi ile adlandırıyor olsak da, Hititler bu belgelerin içeriğini *pešnatar-* kelimesiyle ifade etmişlerdir. *pešnatar-* kelimesinin anlamı "erkeklik"tir. Ancak buradaki anlamı daha ziyade "icraat" olarak düşünülmelidir. Bahsedilen kralın "erkek" olarak "icra" ettiği kahramanlıklarıdır.

Hitit tarih yazıcılığı, çağdaşı olan Mezopotamya tarih yazıcılığı ile karşılaştırıldığında bazı önemli farklar ortaya çıkar. Mezopotamya tarih yazıcılığı, önemli ölçüde dini düşünceden etkilenmektedir. Tarih, onlar için, din ile bağlantılı, etik bir öğreti olarak önemlidir (Kammenhuber 1958: 146). Tarihi belgeler ise, daha çok tanrıların iyiliğini kendi üzerine çekme isteğinin bir yan ürünüydü (Speiser 1964: 217, Freydank 1984: 381). Hitit tarih yazıcılığında ise, bu din faktörü azalırken, kralın yasal taht hakkını kanıtlama isteği öne çıkmaya başlar (Freydank 1984: 384, Klinger 2001: 290). Mezopotamya'da tanrı mektupları, kral listeleri, yapı yazıtları ve zafer yazıtları önemli rol oynarken, Hititlerde bunların çoğu hiç bulunmaz. Sadece zafer yazıtı olarak değerlendirebileceğimiz az sayıda belge [Yalburt

treat thematically close ones together. Although today we name these documents as "annals", Hittites called their content as *pešnatar*, which means "masculinity". In this context it should be translated as rather deeds, i.e. the deeds of the "manly" king.

Compared to the Near Eastern parallels the Hittite historiography shows some important differences. The Mesopotamian tradition was largely influenced by religious thought. For the Mesopotamians history was an ethical discipline related with religion (Kammenhuber 1958: 146). Historical documents was a by-product of one's desire to attract god's favor (Speiser 1963: 146). By contrast, in Hittite historiography the religious factor is far less prominent, rather, a desire to vindicate the kings' legal right on the throne is observed (Freydank 1984: 384; Klinger 2001: 290). While letters to deities, king lists, building and victory inscriptions play an important role in Mesopotamia, most of them were not used by the Hittites. Only a few documents that can be regarded as victory inscriptions [Yalburt inscription (Fig. 3), Nişantepe inscription (Fig. 4)] exist. Mesopotamian historiography in general is simpler and static, the Hittites on the other hand, are more literary and narrate more complex events (Cancik 1976: 14 ff. and 49, Freydank 1984: 384).

The above-mentioned Anitta texts deals with the campaigns of Pithana and his son Anitta, the kings of the land of Kuššara. We do know from the texts that the Hittite king linked themselves to the Kuššara dynasty. Thus it would not be wrong to regard it as a document about

Fig. 2:
Bir nesneyi mühürlemek için bir kil topağın üstüne mühür basılırdı. Mühürlenmiş bu konik kil topağına Latince *bulla* denmektedir (Boğazköy Kazısı Arşivi)

In order to seal an object, the seal was pressed on a clay lump. The sealed conical clay lump is called *bulla* in Latin (Boğazköy Excavation Archive)

origins of the Hittites. The narrative reminds a battle report, but due to occasional mentions of time (*šaniya úitti*=in the same year) it is possible to say that some elements of the later annals were beginning to emerge.

"*The king of Kuššara mightily came down from the city and took over Neša. He attacked the king of Neša, but did no harm to the people. He made them mothers and fathers. After my father Pithana I suppressed a revolt in the same year. Whichever country revolted, I defeated them with the aid of god Šiu*" (CTH 1).

As the text indicates, Anitta not only recounts his deeds, but also his father's. The content might have provided an example for the future Hittite kings.

yazıtı (Fig. 3), Nişantepe yazıtı (Fig. 4)] mevcuttur. Mezopotamya tarih yazıcılığı genel olarak daha basit ve daha statik işlenirken, Hitit tarih yazıcılığı daha edebidir ve buna bağlı olarak daha karmaşık olaylar tarif edilir (Cancik 1976: 14 vd. ve 49, Freydank 1984: 384).

Yukarıda değindiğimiz Anitta Metni'nde, Kuššara Ülkesi'nin kralları Pithana ve oğlu Anitta'nın seferleri ele alınır. Hitit krallarının kendilerini Kuššara hanedanına bağladıklarını yazılı belgelerden bilmekteyiz. Bu nedenle Anitta Metni'ni, kökenlerine dair bir anlatım olarak kabul etmek yanlış olmaz. Anlatım bir savaş raporunu anımsatmakla beraber, metin içinde yer yer geçen 'zaman' bahislerinden dolayı (šaniya úitti > "aynı yılda" gibi) daha sonra annallerde göreceğimiz özelliklerinin de oluşmaya başladığını söylemek mümkündür.

"*Kuššara kralı, kentten büyük bir kudretle inip, Neša'yı bir gecede gücü sayesinde aldı. Neša kralına saldırdı ama Neša halkına kötülük etmedi. Onları analar ve babalar yaptı. Babam Pithana'dan sonra ise, ben aynı yıl içinde bir isyanı bastırdım; hangi ülke ayaklandı ise, onu tanrı Šiu yardımıyla yendim*" (CTH 1).

Verdiğimiz bu örnekten de anlaşıldığı gibi Anitta sadece kendi yaptıklarını tespit etmekle kalmamış, aynı zamanda babasının icraatlarına da değinmiştir. Metin bu içeriği ile belki de daha sonra tahta geçen Hitit krallarına örnek oluşturmuştur.

Tarih ve tarihi kaydetmek, Hititler için son derece önemliydi. Hititler, tarihe verdikleri bu önemi değişik konulardaki belgelerde göstermişlerdir. Hititlerin ilk annal metni niteliğini taşıyan I. Hattušili'nin Hititçe ve Akkadca olarak yazdırılan annallerinde Hitit kralı, sefer için Fırat nehrini geçerken, Akkad kralı Büyük Sargon'a atıfta bulunur:

Fig. 3a:
Konya Ilgın'da bulunan Yalburt Anıtı

The Yalburt Monument in Konya/Ilgın

Fig. 3b:
Konya/Ilgın'da bulunan Yalburt Anıtı. IV. Tuthaliya'nın icraatlarını konu alan Luwi Hiyeroglifli yazıt (İÜ Hititoloji Anabilim Dalı Arşivi)

The Yalburt Monument in Konya/Ilgın with a Luwian Hieroglyphic inscription of the deeds of Tudhaliya IV (Istanbul University Department of Hittitology Archive)

Fig. 4:
Boğazköy kenti içerisinde yer alan Nişantepe Yazıtı, Hitit kralı II. Šuppiluliuma'nın icraatlarını konu almaktadır (İÜ Hititoloji Anabilim Dalı Arşivi)

The inscription of the Nişantepe Inscription at Boğazköy is about achievements of Šuppiluliuma II (Istanbul University Department of Hittitology archive)

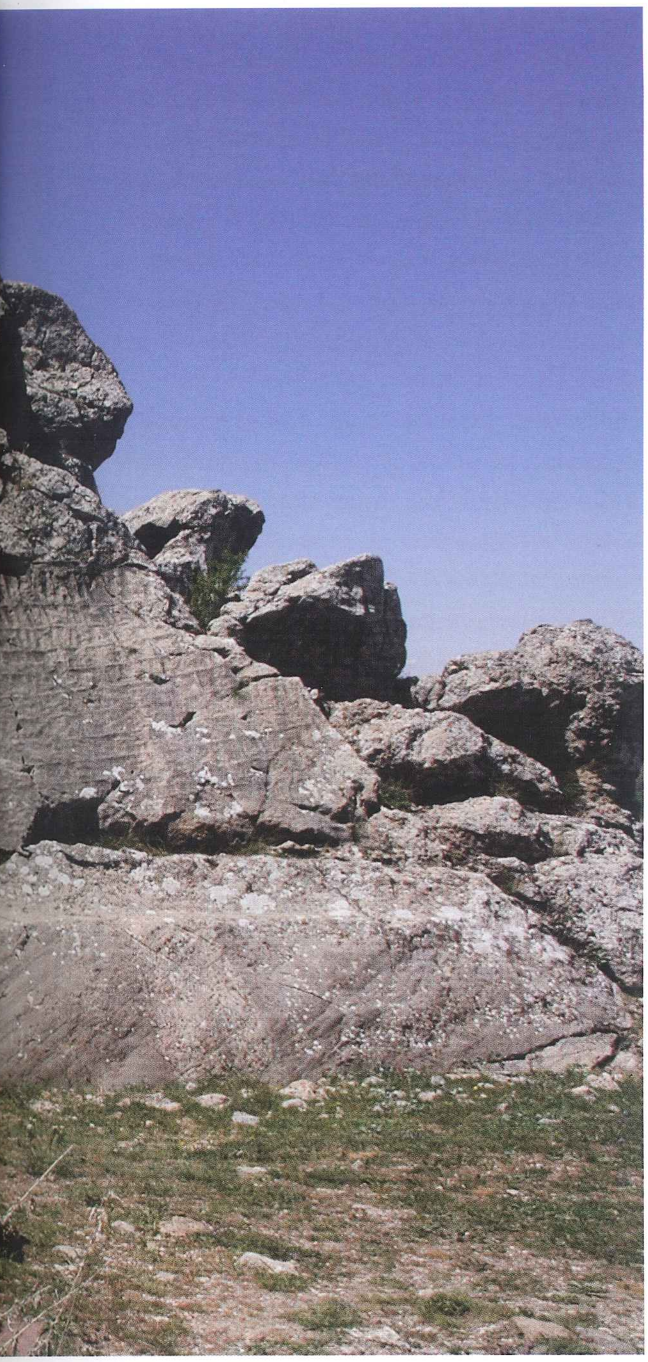
"... *ve Mala (Fırat) Nehri'ni (benden) önce kimse geçmedi. Ben Büyük kral, Tabarna, onu yaya olarak geçtim. Ordul[ar] yaya olarak geçti. Šarrugina (Sargon) onu geçti. Hahha kentinin ordularını yen[di Hahha kentine ise,] hiçbir şey (kötülük) yapm[adı. Onu] yakıp yıkmadı. Dumanı 36 göğün Fırtına Tanrısı'na [bırakm]adı.* (KBo 10.2 III 29-36)

Bu atıf, bir yanda Hititlerin tarih bilincini yansıtırken, aynı zamanda erkenden gelişmiş tarihi bilgileri farklı amaçlar için kullanmalarına da örnek gösterilebilir. Hitit Devleti'nin kurucusu kabul edilen I. Hattušili (MÖ 1650-1620), yaptığı seferleri, o zamana kadar gelmiş geçmiş en büyük krallardan biri olarak anılan Sargon'un (MÖ 2324-2279) seferi ile

To Hittites recording time and history was important and this can be seen on various documents. In the first annalistic document of the Hittites, the Annals of Hattušili I written in Hittite and Akkadian, the Hittite king refers to the great Sargon of Akkad while crossing the Euphrates:

"..and nobody had crossed Mala (Euphrates) before (me). I, the great king, Tabarna, have crossed it on foot. The army crossed it on foot. Šarrugina (Sagon) crossed it. He defea[ted] the armies of the city of Hahha, [but did not] harm [to the city of Hahha]. He did not lay waste [to it]. He did [not lea]ve the smoke to the Storm God of 36 skies" (KBo 10.2 III 29-36).

This reference to Sargon reflects the historical awareness among the Hittites and is an example of their use of historical information for

various purposes. Hattušili I (1650-1620), the founder of the Hittite State, boosts himself by comparing his campaigns to those of the great Sargon's, who lived ca. 700 years before his day. Cuneiform documents (CTH 310) has proved that Sargon's legendary real story (*šar tamhari*= The King of War) was being read in Hattuša and Hattušili's reference is a clear indication of Hittites' sense of history.

Looking back to past for understanding and legitimizing the present was important for the Hittites just as for the Greeks (Strobel 2011: 251). This is most clearly seen in the Hittite political treaty documents. These include a brief history of relations between the two sides of the agreement, which gives us information on two states otherwise lost to us. But the Hittite kings had a

karşılaştırarak, kendi 'propagandasını', kendisinden yaklaşık yedi yüz yıl önce yaşamış olan bir kralı örnek vererek yapıyor. Sargon'un, efsane haline gelmiş bu gerçek hikâyesinin (*šar tamhari* = Savaş Kralı) Hattuša'da yüzyıllar sonra hâlâ okunduğu, aynı kentte ele geçmiş çiviyazılı belgelerle (CTH 310) de ispatlanmıştır. I. Hattušili'nin bu alıntılamasından, Hititlerin tarih bilinci açık bir şekilde görülmektedir.

Şimdiki zamanı anlamak, açıklamak ya da yasallaştırmak için geçmişe bakmak Eski Yunan tarih yazıcılığı için önemli olduğu gibi (Strobel 2011: 251) Hitit tarih yazıcılığı için de büyük önem taşımaktaydı. Bunu en net bir biçimde Hitit siyasal antlaşma metinlerinde görmekteyiz. Bu metinlerin başında iki devletin, antlaşmanın düzenlendiği tarihe kadarki ilişkilerini anlatan bir özet yer almaktadır. Bu geçmişe bakış sayesinde, bugün her iki devlet hakkında zaman zaman başka yerden elde edemeyeceğimiz bilgilere ulaşabilmekteyiz. Ancak Hitit krallarının bu bilgileri yazdırmalarının farklı nedenleri vardı. Onlar kendi menfaatlerini destekleyen ilişkileri 'iyi' örnek göstermek, karşıdan gelen düşmanca hareketlerini, yani kendilerine zarar veren ilişkilerini ise 'kötü' örnek şeklinde göstermek peşindeydiler. Bununla beraber Hitit Devleti'nin daha evvel yapmış olduğu seferleri de haklı göstermek niyetindeydiler.

Antlaşmalarda yer alan bu 'geçmişe bakış' bazen en eski dönemlere, Hitit Devleti'nin kuruluş dönemine kadar geriye gidebiliyordu. Hitit kralı II. Muwatalli ile Wiluša Ülkesi'nin kralı Alakšandu arasında yapılan antlaşma böyle bir geriye bakışa güzel bir örnek oluşturmaktadır (Fig. 5):

"Eskiden atalarımızın atası Lab[arna] Arzawa Ülkeleri ve Wilu[ša ile savaştığı zaman, onu] tebası yaptı. Daha sonra Arza[wa] Ülkesi yine düşmanlık yaptı. Wi[luša] Ülkesi [ise] Hatti Ülkesi'nden hangi [meseleden] dolayı ayrıldıysa, bu mesele zamanaşımına uğradığı için (onu) [almadı ve] Wiluša Ülkesi, Hat[ti] Ülkesi'nden hiçbir şekilde [ay]rılmadı. Uzaktan Hatti Ülkesi kralına yine sadık kaldılar ve o[nlara tekrar elçiler] gönderdiler..." (CTH 76).

Yukarıdaki pasajda da görüldüğü gibi Hitit kralı II. Muwatalli, Wiluša Devleti ile olan eski ilişkileri anlatırken, Hitit Devleti'nin kuruluş dönemine, yani kendisinden yaklaşık 300-350 yıl kadar geriye gitmektedir. Bunu yapabilmesi için görevli Hitit kâtiplerinin arşivde kayıtlara bakmış ve Wiluša ile ilgili belgeleri araştırmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

IV. Tuthaliya ile Amurru kralı Šaušgamuwa arasındaki antlaşma metninde, çoğu antlaşmaların aksine, sadece Hitit-Amurru ilişkilerine değil, Batı Anadolu'daki Šeha Nehir

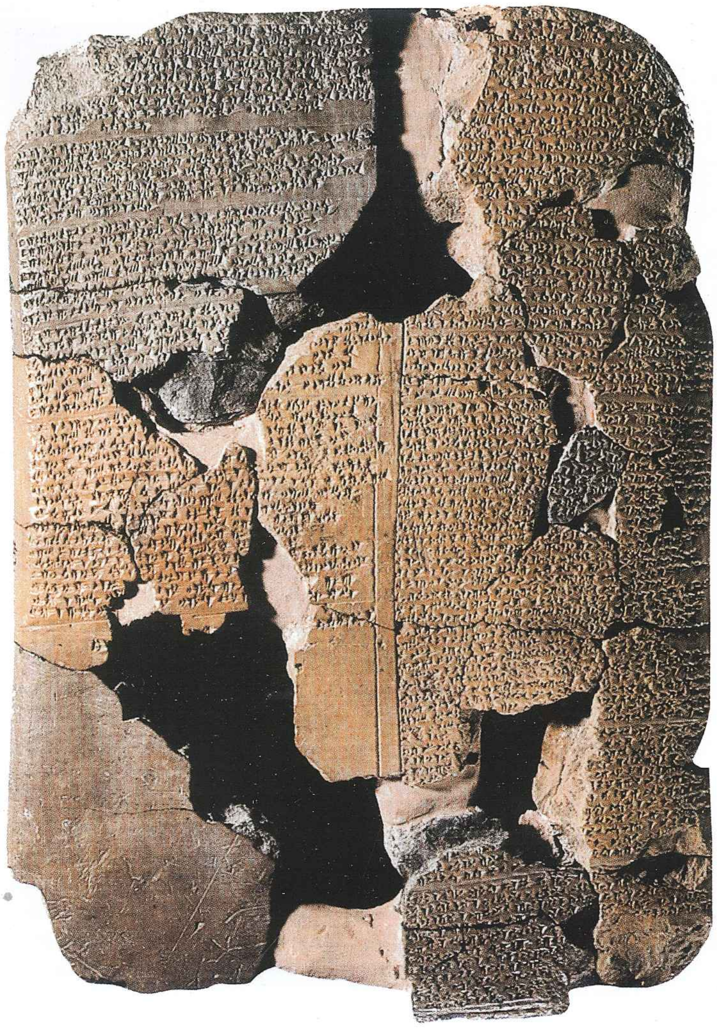

Fig. 5:
Hitit kralı II. Muwatalli ile Wiluša kralı Alakšandu arasında yapılan antlaşma metni (Boğazköy Kazısı Arşivi)

The treaty between the Hittite king Muwatalli II and Alakšandu of Wiluša (Boğazköy Excavation Archive)

Ülkesi'nin de geçmişine atıfta bulunulur:

"... *Mašturi gibi yapma! Šeha Nehir Ülkesi kralı olan Mašturi'yi Muwatalli aldı ve onu enişte(si) yaptı. [ ] Ona kızkardeşi Maššanuzi'yi eş olarak verdi ve onu Šeha Nehir Ülkesi'nde kral yaptı. Muwatalli tanrı olduğunda (öldüğünde) Muwatalli'nin oğlu Urhi-Tešup kraldı. [Sonra babam] Urhi-Tešup'tan krallığı (zorla) aldı. Mašturi ise ihaneti planladı...*"

Sonuçta Mašturi kendisini kral yapan Muwatalli'den sonra tahta çıkan oğlu Urhi-Tešup'u değil, tahtı ondan gasp eden III. Hattušili'yi destekler. IV. Tuthaliya'nin "Mašturi gibi yapma" derken Šaušgamuwa'nın ihanetten sakınmasını öğütlemek ister. Yani Mašturi'nin yaptıklarını tarihe geçen "kötü örnek" olarak göstermeye çalışmaktadır. Başka bir biçimde söyleyecek olursak IV. Tuthaliya, Šaušgamuwa'ya "tarihten" ders çıkarmasını öğütlemektedir.

Tanımımızda da belirttiğimiz gibi tarih yazıcılığı siyasi ve askeri olabileceği gibi kültürel de olabiliyordu. Öyle ki Hitit kralı II. Muršili bir veba duasında, ülkeyi kırıp geçiren salgın hastalığının nedeni olarak babasının, Hitit tahtında bulunan Genç Tuthaliya'yı tahttan indirmesini göstermek-

reason for getting them written on the tablets. They were after exemplifying the advantageous relations as "good", and hostile acts and damaging relationships as "bad", while justifying the previous campaigns of the Hittite state.

This retrospective element in the treaties could reach back to the foundation period of the Hittite state. The treaty between Muwatalli II and Alakšandu of Wiluša is a good example of this (Fig. 5):

"Formerly, when Lab[arna], my forefather, fought the Arzawa Lands and the land of Wiluša, he made it his subject. Then, the land of Arza[wa] became hostile again. For whatever reason the land of Wi[luša] had separated from the Hatti, he [did not took] over (it) since the matter has since lapsed [and] the land of Wiluša never left Hat[ti]. They remained loyal to the king of Hatti from afar and again sent [envoys to them]..." (CTH 76).

While narrating the past relations with Wiluša, Muwatalli goes back 300-350 years before his day, to the early years of the Hittite state. To that end it is very likely that he looked up the archives of the scribes and investigated the documents on Wiluša.

Contrary to most treaties, the treaty between Tudhaliya IV and Šaušgamuwa of Amurru not only mentions Hittite-Amurru relations, but also to the history of Šeha River Land in western Anatolia:

"Do not behave like Mašturi... Muwatalli took Mašturi, the king of Šeha River Land and made him (his) brother in law. [ ] He married his sister Maššunizi to him and made him the king of Šeha River Land. When Muwatalli became god (i.e. died), his son Urhi-Tešup was king. [Then my king] seized the kingdom from Urhi-Tešup. Mašturi intended betrayal..."

In the end Mašturi does not support Urhi-Tešup, but the usurper Hattušili III. With his remark "do not behave like Mašturi", Tudhaliya wishes to advise Šaušgamuwa that he should avoid betrayal and that he should learn from the "history". In other words, the kings tries to prove Mašturi's deeds as a historical "bad example".

Historiography could be cultural as well as military and political. For example, in a plague prayer, Muršili II points to the dethroning of Tudhaliya the Young by his father as the ultimate cause of the plague CTH 378 I.A §2-3). Apparently Muršili felt uncomfortable his fa-

ther's seizure of the throne and thought that this resulted in divine anger. In another plague prayer (CTH 378 II.A §8) Muršili makes an important statement: *"This is the way it is: The sins of the father haunts the son. So my father's sin is now haunting me"*. Muršili's utterance indicates that the king tries to understand today by looking the past.

The Hittite archives from Boğazköy and the above-mentioned examples are proofs that well-kept record were searched for various purposes. In the view of these examples a convenient term would be van den Hout's expression "systematic management of past" (van den Hout 2008).

Hittites' sense of history is evident in the archives. They may include the original texts or copies of them. This advanced archive system allowed the Hittite kings to ground their actions and explain them, or in some cases, to legitimize their deeds. Naturally, Hittite kings were not always objective.

Muršili II holds a special place in this regard, since his reign is acknowledged as the pinnacle of Hittite historiography (Cancik 2002: 75, Hoffner 1980: 312, Dinçol 1982: 40). Due to the state of preservation we have only a small number of texts and Muršili's importance might owe to the fact that his documents outnumber those of other kings (Fig. 6).

His documents include annals, treaties, prayers and decrees. Most of them maintain traditional Hittite historiography, but three of them stand out in terms of style and scope, namely "Ten Year Annals of Muršili" (CTH 61.1), "Detailed Annals of Muršili" (CTH 61.2) and "Deeds of Šuppiluliuma", which deals with the achievements of Muršili's father.

The Ten-Year Annals of Muršili comprises of 366 lines and as the title indicates, it narrates the first ten years of his reign. The text is framed by a prologue and an epilogue, which suggest that the text was planned and coherent in itself. The framing lines also gives the purpose:

"When I, My Sun, ascended the throne of my father, I performed the festivals of my mistress, the Sun Goddess of Arinna and celebrated them, before marching against whatever neighboring enemy land had fought with me. I raised my hand and told my mistress, the Sun Goddess of Arinna: 'My mistress, the Sun Goddess of Arinna! The enemies, who called me as a child, insulted me. They tried to regain my mistress', the Sun

tedir (CTH 378 I.A §2-3). Anlaşıldığı kadarıyla II. Muršili babasının tahtı gasp etmesinden rahatsız olmuş ve bunun tanrıları kızdırmış olabileceğini düşünmektedir. Bir başka veba duasında (CTH 378 II.A §8) II. Muršili yine aynı konu ile ilgili, bizim için önemli bir açıklamada bulunmaktadır: "*Bu her zaman böyledir: Babasının günahı onun oğluna gelir. Benim babamın günahı (da) bana geldi.*" II. Muršili bu ifadesi ile geçmişe bakarak, şimdiki zamanı anlamaya çalıştığını açık bir şekilde göstermektedir.

Özellikle Boğazköy'de açığa çıkarılmış Hitit arşivleri ile vermiş olduğumuz alıntılar iyi tutulmuş kayıtların tarandığının kanıtıdır. Bu ve öteki örnekleri göz önünde tutacak olursak van den Hout'un "geçmişin sistematik yönetimi"nden bahsetmesi son derece yerinde bir tanım gibi görünmektedir (van den Hout 2008).

Hititlerin tarih anlayışı arşivlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Bu arşivlerde orijinal metinlerin yer alabileceği gibi bu metinlerinin kopyaları da bulunmaktadır. Öyle ki tarihi içerikli bazı metinlerin çok sayıda kopyaları ele geçmiştir. Bu gelişmiş arşiv sistemi sayesinde Hitit kralları icraatlarını temellendirebiliyor ve açıklayabiliyorlardı. Bazı durumlarda ise arşivlerden sağladıkları bilgi ile yaptıklarına meşruluk kazandırabiliyorlardı. Bu özellikleri gösteren metinlerde, Hitit krallarının elbette her zaman tarafsız davranmalarını bekleyemeyiz.

Tarih yazıcılığı konusunda, II. Muršili özel bir yere sahiptir. Çoğu bilimciye göre Hitit tarih yazıcılığının, II. Muršili döneminde doruğa ulaştığı kabul edilir (Cancik 2002: 75, Hoffner 1980: 312, Dinçol 1982: 40). Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi Hititler zamanında yazılmış olması gereken tüm metinlerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda, bugün elimizde olan yazılı belgelerin sayısı son derece azdır. Bu nedenle II. Muršili'nin tarih yazıcılığının öne çıkmasının, kendisine ait belgelerin öteki krallara oranla sayıca daha fazla olmasından kaynaklanması da mümkündür.

II. Muršili'ye ait (Fig. 6), oldukça yüksek sayıda yazılı belge bulunmaktadır. Bunların içinde annal, antlaşma, dua ve ferman metinleri bulunmaktadır. Çoğu metin, Hititlerin geleneksel tarih yazıcılığını devam ettirirken, bunlar içerisinde üç metin bu çerçevenin dışına taşarak, üslup ve kapsam olarak ayrı bir önem arz etmektedir. Bahsedilen belgeler "Muršili'nin Onyıl Annalleri" (CTH 61.1), "Muršili'nin Ayrıntılı Annalleri" (CTH 61.2) ve yine kendisi tarafından hazırlatılan ancak babasının yaptıklarını ele alan "Šuppiluliuma'nın İcraatları"dır (CTH 40).

Muršili'nin Onyıl Annalleri toplam 366 satırdan oluşmakta ve adından da anlaşıldığı gibi II. Muršili döneminin ilk on yılını ele almaktadır. Metin, bir önsöz (prologue) ve bir sonsöz (epilogue) tarafından çerçevelenmektedir. Önsöz ve sonsöz kısımlarının bulunması bize metnin planlanmış ve kendi içinde bir bütün oluşturduğunu göstermektedir. Annal metni çevrelenen bu kısımlarda aynı zamanda metnin yazılış nedeni anlatılmaktadır:

"Ben, Güneşim babamın tahtına oturduğum zaman ise; çevredeki düşman ülkelerden hangileri benimle savaştıysa, herhangi bir düşman ülkesine (karşı) yürümeden evvel; Beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın düzenli bayramlarını yerine getirdim ve onları kutladım. Beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na elimi kaldırdım ve şöyle dedim: 'Beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası! Beni çocuk diye çağıran çevredeki düşman ülkeler, beni aşağıladılar, senin, Beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın bölgelerini tekrar tekrar almaya çalışmışlardı. Beyçem, Arinna'nın Güneş Tanrıçası, aşağıya yanıma gel ve çevredeki bu düşman ülkeleri önümde öldür!' ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası benim sözümü dinledi. O aşağıya, yanıma geldi. Babamın tahtına oturduğum zaman, çevredeki bu düşman ülkelerini 10 yılda yendim ve onları öldürdüm" (KBo 3.4 I 19-29).

Önsözün bu son satırlarından Onyıl Annalleri'nin yazılış amacı ve on yılın sonunda elde edilen netice de anlaşılmaktadır. Muršili, tahta çıktığı zaman, devletin ne denli zayıf bir durumda olduğunu anlatmaya çabalıyor. Kendisi küçük yaşından dolayı aşağılanıyor, ancak Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın geç kalmış bayramlarını yerine getirerek onu kendi tarafına çekebildiğini ifade ediyor. Muršili tanrıçanın da yardımıyla, on yılın sonunda tüm düşmanlarını yenebilmiş ve öldürebilmiş olarak karşımıza çıkar. Önsözde yer alan benzeri bir ifade sonsözde de bulunuyor:

"Babamın tahtına oturduğumdan beri, on yıl krallık yaptım. Bu düşman ülkeleri on yılda kendi elimle yendim. Prenslerin ve beylerin yendiği düşman ülkeleri ise, onlar buna dâhil değil. Arinna'nın Güneş Tanrıçası bundan başka bana ne (görev) verirse, onu gerçekleştireceğim ve onu kaydedeceğim" (KBo 3.4 IV 44-48).

Sonsözde Muršili, düşmanların tümünü on yıl içinde yendiğini tekrar ifade eder ve bu Onyıl Annalleri'nde sadece kendi icraatının (başarılarının) yer aldığını, prenslerin ve soyluların icraatlarının ise, yer almadığını ilave eder. Bununla beraber bu son ibarede tarih yazıcılığının dini motifleri de güzel bir şekilde görülmektedir. Muršili ileride tanrıçanın kendisine vereceği görevleri yerine getireceğini söylerken, aynı zamanda daha sonra yapacağı tüm icraatı-

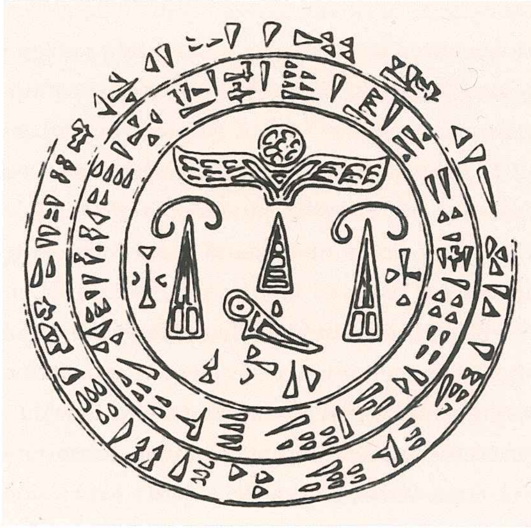

Fig. 6:
Hitit kralı II. Muršili'nin mühür baskısının çizimi (Boğazköy Kazısı Arşivi)

Drawing of the seal impression of Muršili II (Boğazköy Excavation Archive)

Goddess of Arinna's lands. My mistress, the Sun Goddess of Arinna, come down next to me and destroy the enemies before me!' And the Sun Goddess of Arinna heard my word. She came down next to me. When I ascended to the throne of my father, I defeated the hostile lands in ten years" (KBo 3.4 I 19-29).

These last lines of the prologue hints at the purpose of the document and the outcome after ten years. Here the kings tells how weak was the state when he ascended the throne. He was insulted because of his young age, but he managed to draw the Sun Goddess of Arinna to his side after celebrating her long delayed festivals. With the aid of the goddess, Muršili was able to defeat his enemies after ten years. Statement in the prologue is repeated in a similar way in the epilogue:

"Since my ascension to my father's throne I reigned for ten years. I defeated the enemies myself. As for the hostile lands defeated by lords and princes, they are not included. I will fulfill and record whatever (duty) the Sun Goddess of Arinna gives to me" (KBo 3.4 IV 44-48).

In the epilogue Muršili tells that he defeated his enemies in ten years and the Ten-Year Annals includes his achievements, not those of princes and elites. The last sentence also nicely illustrates the religious aspect of Hittite historiography. While announcing that he will fulfill the duties given by the goddess Muršili also says the he will record all his achievements. The

phrase "I will record" (*kattan tehhi*) is also worth noting.

The Ten-Year Annals is a well-planned effort and also hits a high standard both thematically and stylistically like Detailed Annals and the Annals of Šuppiluliuma. It is also holds a special place as an interim report of Muršili II's reign and no similar example has been recovered.

Contrary to Ten Year Annals of Muršili II, we have only fragments of the Detailed Annals, making it difficult to determine the years it covers. Broadly speaking, the preserved parts deal with 27 years. Like the Ten-Year Annals it begins with Muršili's ascension to the throne. Thus it can be thought as a separate text rather than the former's continuation. It recounts events and persons unmentioned in the Ten Year Annals; describes unrealized plans and the activities of the enemies (Cancik 1976: 107 ff.). Like the former there is a prologue, albeit fragmentary. They also present some contextual differences or contradictions. According to the Ten-Year Annals, for example, Muršili wins a victory over the Arzawan armies and captures the civilian prisoners that took refuge inn Arinanda in his third regal year. The Detailed Annals, however, claim that the prisoners surrendered. Likewise, the Ten-Year Annals tell that the cities of Aripša and Dukamma were conquered in the tenth year of Muršili, while the Detailed Annals tells that Dukamma surrendered. Although these differences cast doubt on Muršili's credibility as a historiographer, we should not forget that he is one of the parties. We cannot expect a full objective approach, but that does not diminish its value in terms of historiography, only reminds us to use them cautiously.

In terms of narrative, Detailed Annals preserve some of the most elaborate examples. The cause and effect sentences intermingle with references to past, letters to and from the enemies, unrealized (*irrealis*) campaigns and their causes.

The Deeds of Šuppiluliuma is also fragmentary, though originally it comprised of at least seven tablets. In contrast to the annals, this document uses the third person singular instead of the first. It is quite interesting that Muršili only describes his father's achievements. The text begins with Šuppiluliuma I's

nın da tanrıçanın isteği doğrultusunda olacağını ilan eder. Bir başka ilginç nokta ise metnin sonunda yer alan "onu kaydedeceğim" (*kattan tehhi*) ibaresidir.

Onyıl Annalleri son derece iyi planlanmış bir eser olmakla beraber, öbür Ayrıntılı Annaller ve Šuppiluliuma'nın İcraatları metinlerinde olduğu gibi, hem içerik hem de üslup açısından yüksek bir standarda sahiptir. Buna ilaveten Hitit annalleri arasında da özel bir statüye sahiptir, çünkü II. Muršili döneminin bir ara değerlendirmesini vermektedir. Şimdiye kadar buna benzer bir başka örnek ele geçmemiştir.

II. Muršili'nin Onyıl Annalleri'nin aksine, Ayrıntılı Annaller'den sadece parçalar elimize geçmiştir. Bu nedenle annallerin kaç sene hakkında bilgi verdiğini anlamak kesin olarak mümkün değildir. Genel olarak Ayrıntılı Annaller'in korunan kısmının yaklaşık 27 yıl hakkında bilgi verdiği kabul edilmektedir. Onyıl Annalleri olduğu gibi, bu metin de II. Muršili'nin tahta çıkışı ile başlamaktadır; dolayısıyla Onyıl Annalleri'nin devamı olarak değil, bağımsız bir eser olarak düşünülmelidir. İsminden de anlaşılacağı gibi metin, Onyıl Annalleri'nden daha ayrıntılıdır. Onyıl Annalleri'nde hiç bahsedilmeyen olaylar ve şahıslar burada anlatılmaktadır. Planlanan, ancak gerçekleşmeyen olaylar aktarılır, düşmanların hareketleri betimlenir (Cancik 1976: 107 vd.). Onyıl Annalleri'nde olduğu gibi, Ayrıntılı Annaller'de de, sadece küçük bir kısmı korunmuş önsöz yer alır. Ayrıntılı Annaller ile Onyıl Annalleri arasında bazı içeriksel farklılıklar ya da tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Onyıl Annalleri'ne göre örneğin, Muršili'nin 3. hükümdarlık senesinde Arzawa ordularını yener ve Arinanda'ya kaçan sivil esirleri de savaş yolu ile ele geçirir. Ayrıntılı Annaller'de ise, kaçakların kendiliğinden teslim olduğu kaydedilmektedir. Aynı şekilde Onyıl Annalleri'nde, onuncu yılında Aripša ve Dukkamma kentlerinin savaşla fethedildiği yazılmakta, buna karşın Ayrıntılı Annaller'de Dukkamma'nın teslim olduğu belirtilmektedir. Bu gibi farkların olması, doğal olarak II. Muršili'nin tarih yazıcılığının güvenilirliğine karşı bir şüphe oluşturmaktadır. Ancak, Muršili'nin aynı zamanda 'taraf' olduğunu unutmamamız gerekir. Dolayısıyla tamamıyla "nesnel" bir bakış açısı beklememiz yersizdir. Anlatımın yer yer taraflı olması eserin tarih yazıcılığı açısından değerini alçaltmaz, sadece bu gibi tarihi belgeleri dikkatle kullanmamız gerektiğini bize hatırlatır.

Anlatım yönünden Ayrıntılı Annaller'de en karmaşık örneklerini görmek mümkündür. Neden-sonuç cümleleri iç içe geçer, aralarında eskiye atıflar sıralanmakta, düşmana gönderilen ve düşmandan teslim alınan mektuplardan

bahsedilmekte, gerçekleşmemiş (*irrealis*) harekâtlar zikredilmektedir ve bu harekâtların hangi nedenle yapılmadığı da açıklanmaktadır.

II. Muršili Dönemi'nde kaleme alınan I. Šuppiluliuma'nın İcraatları, Ayrıntılı Annaller gibi, sadece parçalar halinde ele geçmiştir. Metnin tümü ise, en az yedi tabletten oluşuyordu. Annal metinlerin aksine, bu metinde birinci tekil şahıs yerine, üçüncü tekil şahıs kullanılmaktadır. Muršili'nin, sadece babasının icraatlarını anlatması ise son derece ilginçtir. Metin I. Šuppiluliuma'nın, babası Tuthaliya dönemindeki icraatlarıyla başlamaktadır. Hükümdarlık senelerinin sayılmaması, annallerden ayrılan önemli bir noktadır. Bununla beraber anlatım şekline bakacak olursak metin, Muršili Annalleri'nden çok farklı bir yapıdadır. Karmaşık anlatımlara burada hiç yer verilmemekte ve seferler ardı sıra dizilmektedir. Bu nedenle metni "tarihi rapor" olarak da değerlendirmek mümkündür (Klinger 2008: 37).

II. Muršili'nin neden babasının icraatlarını yazdırdığı konusu, yoruma açıktır. Yukarıda Hitit tarih yazıcılığının amacının sıkça kendini ya da bir olayı yasallaştırma olduğunu söylemiştik. Muhtemelen II. Muršili'nin amacı da bu yöndeydi. Babası I. Šuppiluliuma'nın Hitit tahtını zorla gasp ettiğini biliyoruz. Daha evvel II. Muršili'nin, bu gaspı, babası zamanında başlayan ve kendi döneminde devam eden vebanın nedeni olarak düşündüğünü belirtmiştik. Bununla beraber babasının tahtı gasp etmesi, kendi meşruluğunu da zan altında bırakmaktaydı. Kanımızca babasının icraatlarını yazdırmasının nedenlerinden biri bu olmalıdır.

II. Muršili Dönemi "Hitit Tarih Yazıcılığı" için genellikle bir doruk noktası olarak kabul edilmektedir. Ancak tarih yazıcılığının II. Muršili'den sonra da devam ettiğini söylemekte fayda vardır. Ayrıca, Hitit tarihsel metinlerinin kimin için yazıldığını irdelemek gerekir. Yukarıda verdiğimiz tanımda bunun "tarih yazıcılığı"nın gereksinimlerinden biri olduğunu belirtmiştik. O halde Hitit krallarının özenle hazırlattıkları bu metinleri kim okuyordu sorusuna cevap bulmamız gerekir. İlk Hitit kralı I. Hattušili'nin yazdırmış olduğu 'vasiyetname'sinde (CTH 6) metnin kimlere hitap ettiği açıkça belirtilmektedir (§1):

"*[Büyü]k Kral Tabarna, asiller topluluğunun(?) askerlerine ve önemli kişilere (şöyle) dedi*".

Buradan da anlaşılacağı gibi dinleyici kitlesi Hitit Devleti'nin yönetici sınıfı idi. Metnin devamında ise (§22) I. Hattušili halefi I. Muršili'ye şöyle seslenir:

"*Sana aktardığım sözlerimi (içeren) bu [tabl]eti senin önünde her ay (yüksek sesle) okusunlar!*"

deeds in the reign of his father Tudhaliya. Unlike the annals, the regal years are not counted, and the narrative style is different from the Annals of Muršili. Complicated accounts are absent and the campaigns are listed successively. Thus it can be seen as a "historical report" (Klinger 2008: 37).

Why Muršili recorded his father's deeds is open to discussion. We have already mentioned that the purpose of the Hittite historiography was to legitimize itself or an event and this was probably Muršili's intent. We know that his father Šuppiluliuma I had seized the throne. Muršili thought that this event was the cause of the plague that had broken out in his father's reign and continued in his day. On the other hand Šuppiluliuma's act also brought his legitimacy under suspicion. This must have been one of the reasons that forced him to have his father's deed recorded.

The reign of Muršili II is generally regarded as a milestone for Hittite historiography, but the tradition continued after the king. However we should also study for whom the historical documents were written and who read them. In our description above we have noted that this is an essential part of "historiography". In that case, we should find an answer to the question "who was reading them?" In his will (CTH 6), Hattušili I, the first king of the Hittites, clearly states the addressee of the document:

"*(Thus) the [Grea]t King Tabarna spoke to the council(?) of the noble, soldiers and important men*".

The passage makes it explicit that the addressee was the ruling class of the Hittite state. Later in the text (§22) Hattušili addresses his successor Muršili I:

"*Let them read this [tabl]et (loudly) before you as it contains my words to you every month!*"

The Detailed Annals of Muršili II also gives a clue about the audience (KUB 14.17 23):

"*Whoever hears this tablet [,] let him send*".

Unlike the first two examples, which define the ruling class/nobles as the addressees, it is difficult to deduce the audience from the latter, though it must have been written for people in certain positions.

We should admit that the Hittite kings never intended to "write" history when recording it. They did so in order to manipulate the history to their advantage, justify themselves against the

gods or the nobles, in other words to legitimize their position and propagate themselves. That they occasionally hid or falsified the truth does not change the fact that they were sophisticated historiographers in their time. We should not forget that the history was at the hands of the kings and they were subjective. The "modern historiography" emerged only when the history was began to be written not by the ruling classes but the objective persons.

Yukarıda detaylı olarak ele aldığımız II. Muršili'nin Ayrıntılı Annalleri'nde de dinleyici kitlesine dair bir ipucu saklıdır (KUB 14.17 23):

"kim bu tableti [ ] işitirse, göndersin".

Verdiğimiz ilk iki alıntıdan dinleyici kitlesini yönetici sınıf/asiller olarak kesin belirleyebiliyorken, son alıntıdan bu kitlenin kim olduğunu belirlemek zordur. Ancak bu tabletlerin okunması için yazıldığını ve belli konumdaki kişilere okutulduğunu söylemek yanlış olmaz.

Son olarak Hitit krallarının, tarihi kaydederken hiçbir zaman tarih yazmak gibi bir amaç gütmemiş olduklarını kabul etmemiz gerekir. Tarihi, geçmiş zamanda olan olayları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak, kendilerini tanrılara ya da asiller topluluğuna karşı aklamak, bir bakıma yasallaştırmak veya kendi propagandalarını yapabilmek için kaydetmişlerdir. Bu amaçlarına ulaşabilmek için gerçekleri zaman zaman saklamış ya da saptırmış olmaları, tarih yazıcılığı konusunda kendi dönemleri için ileri sayılabilecek bir düzeyde oldukları gerçeğini değiştirmez. Bu dönemlerde tarihin krallar tarafından ele alındığını ve kralların taraf olduğunu unutmamamız gerekir. Ne zaman ki tarih, yönetici sınıfından değil de tarafsız kişilerin elinden yazılmaya başlandıysa, o zaman "modern tarih yazıcılığı"ndan bahsedilmeye de başlanmıştır.

KAYNAKLAR I REFERENCES

Cancik, H. 1976 *Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung*, Würzburg.

2002 "Die hethitische Historiographie; Geschichtsschreibung vor den Griechen I", *Die Hethiter und ihr Reich, das Volk der 1000 Götter Ausstellungskatalog*, Stuttgart: 74-77.

Carena, O. 1989 *History of the Near Eastern Historiography and its Problems: 1852-195/Part one: 1852-1945*, (*AOAT* 218/1), Neukirchen-Vluyn.

Dinçol, A. 1982 "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları I*, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul: 18-120.

Frahm, E. 1998 "Geschichtsschreibung, I. Alter Orient", *Der kleine Pauly* 4: 990-991.

Freydank, H. 1984 "Zur Entwicklung einer Geschichtsschreibung im Alten Vorderen Orient", *Klio* 66: 380-387.

Hoffner, H.A. 1980 "Histories and Historians of the Ancient Near East: The Hittites", *Or* 43: 283-332.

van den Hout, Th. 2008 "Verwaltung der Vergangenheit, Record Management im Reiche der Hethiter", G. Wilhelm (ed.), *Hattusa-Boğazköy, Das Hethiterreich im Spanungsfeld des Alten Orients*, (*CDOG* 6), Wiesbaden: 87-94.

Kammenhuber, A. 1958 "Die hethitische Geschichtsschreibung", *Saeculum* 9: 136-155.

Klinger, J. 2001 "Historiographie als Paradigma. Die Quellen zur hethitischen Geschichte und ihre Deutung", G. Wilhelm (ed.), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie*, (Würzburg 4.-8. Oktober 1999), (*StBoT* 45), Wiesbaden: 272-291.

2008 "Geschichte oder Geschichten – zum literarischen Charakter der hethitischen Historiographie", K.-P. Adam (ed.), *Historiographie in der Antike*, Berlin-New York: 27-48.

van Seters, J. 1983 *In search of History. Historiography in the ancient World and the origins of biblical History*, New Haven-London.

Speiser, E. A. 1964 "Geschichtswissenschaft", *RlA* 3, 3: 216-220.

Strobel, K. 2011 "Die Geschichtsschreibung der Hethiter und frühe griechische Historiographie. Wertungsfragen im Lichte der Anatolisch-Ägäischen Koinē", M. Hutter – S. Hutter-Braunsar (eds.), *Hethitische Literatur. Überlieferungsprozesse, Textsrukturen, Ausdruckformen und Nachwirken. Akten des Symposiums vom 18. bis 20. Februar 2010 in Bonn*, (AOAT 391): 245-274.

gods or the nobles, in other words to legitimize their position and propagate themselves. That they occasionally hid or falsified the truth does not change the fact that they were sophisticated historiographers in their time. We should not forget that the history was at the hands of the kings and they were subjective. The "modern historiography" emerged only when the history was began to be written not by the ruling classes but the objective persons.

Yukarıda detaylı olarak ele aldığımız II. Muršili'nin Ayrıntılı Annalleri'nde de dinleyici kitlesine dair bir ipucu saklıdır (KUB 14.17 23):

"kim bu tableti [ ] işitirse, göndersin".

Verdiğimiz ilk iki alıntıdan dinleyici kitlesini yönetici sınıf/asiller olarak kesin belirleyebiliyorken, son alıntıdan bu kitlenin kim olduğunu belirlemek zordur. Ancak bu tabletlerin okunması için yazıldığını ve belli konumdaki kişilere okutulduğunu söylemek yanlış olmaz.

Son olarak Hitit krallarının, tarihi kaydederken hiçbir zaman tarih yazmak gibi bir amaç gütmemiş olduklarını kabul etmemiz gerekir. Tarihi, geçmiş zamanda olan olayları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak, kendilerini tanrılara ya da asiller topluluğuna karşı aklamak, bir bakıma yasallaştırmak veya kendi propagandalarını yapabilmek için kaydetmişlerdir. Bu amaçlarına ulaşabilmek için gerçekleri zaman zaman saklamış ya da saptırmış olmaları, tarih yazıcılığı konusunda kendi dönemleri için ileri sayılabilecek bir düzeyde oldukları gerçeğini değiştirmez. Bu dönemlerde tarihin krallar tarafından ele alındığını ve kralların taraf olduğunu unutmamamız gerekir. Ne zaman ki tarih, yönetici sınıfından değil de tarafsız kişilerin elinden yazılmaya başlandıysa, o zaman "modern tarih yazıcılığı"ndan bahsedilmeye de başlanmıştır.

KAYNAKLAR | REFERENCES

Cancik, H. 1976 *Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung*, Würzburg.

2002 "Die hethitische Historiographie; Geschichtsschreibung vor den Griechen I", *Die Hethiter und ihr Reich, das Volk der 1000 Götter Ausstellungskatalog*, Stuttgart: 74-77.

Carena, O. 1989 *History of the Near Eastern Historiography and its Problems: 1852-195/Part one: 1852-1945*, (*AOAT* 218/1), Neukirchen-Vluyn.

Dinçol, A. 1982 "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları I*, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul: 18-120.

Frahm, E. 1998 "Geschichtsschreibung, I. Alter Orient", *Der kleine Pauly* 4: 990-991.

Freydank, H. 1984 "Zur Entwicklung einer Geschichtsschreibung im Alten Vorderen Orient", *Klio* 66: 380-387.

Hoffner, H.A. 1980 "Histories and Historians of the Ancient Near East: The Hittites", *Or* 43: 283-332.

van den Hout, Th. 2008 "Verwaltung der Vergangenheit, Record Management im Reiche der Hethiter", G. Wilhelm (ed.), *Hattusa-Boğazköy, Das Hethiterreich im Spanungsfeld des Alten Orients*, (*CDOG* 6), Wiesbaden: 87-94.

Kammenhuber, A. 1958 "Die hethitische Geschichtsschreibung", *Saeculum* 9: 136-155.

Klinger, J. 2001 "Historiographie als Paradigma. Die Quellen zur hethitischen Geschichte und ihre Deutung", G. Wilhelm (ed.), *Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie*, (Würzburg 4.-8. Oktober 1999), (*StBoT* 45), Wiesbaden: 272-291.

2008 "Geschichte oder Geschichten – zum literarischen Charakter der hethitischen Historiographie", K.-P. Adam (ed.), *Historiographie in der Antike*, Berlin-New York: 27-48.

van Seters, J. 1983 *In search of History. Historiography in the ancient World and the origins of biblical History*, New Haven-London.

Speiser, E. A. 1964 "Geschichtswissenschaft", *RlA* 3, 3: 216-220.

Strobel, K. 2011 "Die Geschichtsschreibung der Hethiter und frühe griechische Historiographie. Wertungsfragen im Lichte der Anatolisch-Ägäischen Koinē", M. Hutter – S. Hutter-Braunsar (eds.), *Hethitische Literatur. Überlieferungsprozesse, Textsrukturen, Ausdruckformen und Nachwirken. Akten des Symposiums vom 18. bis 20. Februar 2010 in Bonn*, (AOAT 391): 245-274.